

keskeiset teoreettiset näkökulmat. Tavoite siis täyttyy mainiosti, joskin pienin huomautuksin.

Timo Toivonen

Yhteiskuntapoliitikon notkea liike

Antero Puhakka, Minna Suutari ja Silva Tedre (toim.) Notkea liike: Pirkkoliisa Ahposen juhlaKirja, Joensuu: Joensuun yliopisto. 2003, 167 s.

Yhteiskuntapolitiikan professori Pirkkoliisa Ahposen juhlaKirjan toimittajat Antero Puhakka, Minna Suutari ja Silva Tedre otsikoivat teoksen sanoilla Notkea liike. Esipuheessa he kertovat otsikon viittaavan Pirkkoliisa Ahposen monipuoliseen tutkimustoimintaan ja siihen tosiasiaan, että hän on tutkijan urallaan liikkunut joustavasti tutkimusalueelta ja -aiheesta toiseen. Samantapainen liikkuvuus luonnehtii monia yhteiskuntatieteiden professoreita, joskin toisinaan tulee kysyneeksi, ovatko suurten ikäluokkien edustajat tässä supernotkeiden sarjassa eräänlaisia viimeisiä mohikaaneja. Kenties seuraavilta sukupolvilta vaaditaan jo tiukempaa specialisoitumista ja ehkäpä nuoremmat myös itse päätyvät valitsemaan selkeämmän specialistin roolin. Tuleeko sosiaalitieteistä sitten tylsempiä ja sen tekijöistä vähemmän notkeita? Aika näyttää.

Pirkkoliisa Ahponen on ollut minulle tärkeä työtoveri erityisesti elämäntavan tutkimuksessa. Viimeistelemättömässä puheessa viitataan tuohon yhteiseen 1970-luvun projektiimme sanoilla ”vanha elämäntapatutkimus”. Tämä kertoo siitä, että elämäntapojen taikka arkielämän tutkimus on sittemmin eriytynyt, koulukuntaistunut ja kulkenut vahvasti ajassa. Ainakin varttuneiden tutkijoiden kesken Suomessa luultavasti kaikki tietävät, että

puhuessani vanhasta elämäntapatutkimuksesta viittaa tutkimukseen, joka sai alkunsa J.P. Roosin käynnistämästä ja johtamasta Elämäntavan muutoksen tutkimusprojektista, jota Suomen Akatemia rahoitti 1970-luvun lopulla. Muutaman vuoden viiveellä silloisen tutkijaryhmän jäsenet julkaisivat yhdessä ja erikseen lukuisia tutkimusraportteja, joista monet ovat jääneet elämään usein viitattuina aikalaisanalyysinä ja vertailukohtina myös laadullisten tutkimusmenetelmien myöhemmissä kehittämissä. Pirkkoliisan ja minun tehtäväni oli tuolloin tuottaa Joensuun horisontista ei-pääkaupunkilainen näkökulma silloiseen yhteiskunnalliseen murrokseen dokumenttina siitä, miten Joensuuhun maalta muuttaneet ihmiset murroksen arkielämässään kokivat.

Lähtökohtamme tuottaa tutkimusta yhdessä oli jo sinänsä mielenkiintoinen. Pirkkoliisalla oli paikallistunteesta enemmän, kun taas minä olin pikemminkin ulkopuolelta tullut ihmettelijä. Olin muuttanut jo aiemmin perheeni kanssa Joensuuhun professori Yrjö-Paavo Häyrysen johtaman suuren koulutuspoliittisen tutkimusprojektin perässä. Hieman vaivalloisen harkinnan jälkeen päädyin mukaan elämäntapojen tutkimukseen, koska jouduin samalla hyllyttämään pitkäksi aikaa väitöskirjasuunnitelmani. Elämäntavan tutkimuksen haaste pureutua empiiriseen tutkimukseen uudella otteella joka tapauksessa innosti – oikeastaan vei mukanaan kun alkuun pääsi. Kehittelimme omalla tavallamme Pirkkoliisan kanssa dialogista tutkimustapaa ja havaitsimme sen kovinkin haasteelliseksi. Monijäseninen tutkimusryhmä kykenee

kehittämään sisällään melkoisen mellakan siitä, miten tutkimusta pitäisi tehdä. Koska sosiaalitieteiden puolella kvalitatiivisen tutkimuksen perinne sosiaalitieteissä oli Suomessa siihen mennessä niukka, olimme kiinnostuneen ja kriittisen tarkkailun alaisina myös projektin ulkopuolelta. Nyt kun noista ajoista on kulunut lähes 30 vuotta tuntuu siltä, että se notkea liikehdintä, jota elämäntavan tutkimuksessa koettiin, oli paitsi vauhdikasta myös tuloksellista. Monissa melskeissä linjat selkiytyivät ja saimme paljon rakennusaineksia tulevalle akateemiselle uralle.

Notkea liike -juhlakirja koostuu Pirkkoliisalle tärkeiden kollegoiden ja työtovereiden puheenvuoroista, pohdinnoista ja työraporteista. Yhtenäistä tieteelliselle artikkelille ominaista kaavaa kirjoittajat eivät noudata, vaan ovat omaksuneet itselleen sopivan tavan ikään kuin tervehtiä syntymäpäiväsankaria. Tässä mielessä on vaikea luonnehtia teosta yleisesti tai arvioida sen merkitystä tutkimuspanoksen kannalta. Sosiaaliselta kannalta teosta voisi luonnehtia akateemiseksi seurapiiritapahtumaksi, josta poisjääneet ovat jo lähtökohdaisesti hieman orpoja ja siksi etäisiä arvioimaan tapahtuman merkittävyyttä. Sama luultavasti pätee moniin muihinkin juhla kirjoihin, joita yhteiskuntatieteilijät julkaisevat pari kolme joka vuosi.

Juhlakirjoista voi löytää monenlaisia pohdittavaa ja yksinkertaisesti uutta tietoa. Lisäksi juhla kirjassa piirretään henkilökuva juhlan päiväsankarista – jonkinlainen tekstillinen näköispatsas. Kiitos erityisesti Mikko Salon lämminhenkisen ja tarkan kuvauksen

Pirkkoliisan professoripersonasta; tämä patsas on erittäin näköinen ja kuvauksena varmasti mieliin painuva. Pirkkoliisaa kuvaisin lyhyesti sanoilla iloinen ja urhea. Niin elämässä kuin tutkijan uran mutkissa työnilo josinäsä on siivittänyt riittämiin, toisinaan urheutta on tarvittu enemmän idearikkautta, lukeneisuuden ja tarmokkuuden rinnalla.

Toimittajat ovat jakaneet juhla-kirjan sisällön neljään jaksoon. Ensimmäisessä osassa käsitellään hyvinvointia ja elämäntapaa, toisessa kulttuuripolitiikkaa, kolmannessa marginaaleja ja neljännessä yhteiskuntateoriaa. Pidän jaottelua erittäin onnistuneena, sillä se kuvaa oivallisesti Pirkkoliisan tutkimussuuntautumisia ja myös artikkeleiden sisältöjä. Koska en oikein osaa abstrahoitua tämän jaottelun tuolle puolen, kerron lukemastani siinä järjestyksessä kuin juhla-kirjan osat on asetettu. Esittely voi ymmärtää matkapäiväkirjaksi, jossa siirryn asemalta toiselle. Tutkimusalueet, jotka kirjassa ovat esillä, ovat todellakin omia alueitaan ja jutut niillä ikään kuin asemia, joilla voi pysähtyä valitsemaan uutta suuntaa.

Matka alkaa kylästä. Kylä on merkittävä paikka Pirkkoliisan tutkijan-uralla, sen ensimmäinen etappi ja pro gradun aihe. Oppaana nykyiseen Pohjois-Karjalan kylämaisemaan toimii Pertti Rannikko, ja erinomaisesti toimiikin. Asetelma on se, että Pirkkoliisa on ensimmäisen tutkimustappinsa Enon kunnassa sijaitsevan Revonkylän jälkeen ehtinyt moneen. Rannikko puolestaan tekee näyttävän paluun tähän kylään, joka – kuten monet kaltaisensa – on muutamassa kymmenessä vuodessa menettänyt

suuren osan asukkaista. Mutta kylä elää sitkeästi. Rannikko kiteyttää kylän olemuksen muutoksen muun muassa näin ”Teollistumisen aikana maaseutu oli ennen muuta elintarvike- ja metsäteollisuuden raaka-aineresursi... Nykyään vain hyvin pieni osa revonkyläläisistä saa toimeentulonsa pellostä ja metsästä. Valtaosa siellä asuvista ja sen metsissä ja järvillä liikkuvista saa toimeentulonsa palvelualoilta. Maaseutu ja sen luonto merkitsevät heille asuinpaikkaa, sukujuuria, maisemaa, elämyksiä tai rauhaa.” Tästä lähtökohdasta voi oudompikin katsella uteliaana suomalaista kylätutkimusperinnettä. Kylästä on taas muutakin kerrottavaa kuin kurjistumisuutisia. Yhdenlainen muutoksen ympyrä sulkeutuu. Pirkkoliisan kanssa seurassimme siirtymää maalta kaupunkiin ja pientilalta tehtaaseen. Nyt voi seurata paluumuuttoa ja elämäntapaehtoista tavoitemuuttoa kaupungista maalle siitäkin huolimatta, että muuton valtavirta vie yhä suurempiin kaupunkeihin. Revonkylän asemalla kannattaa käydä kaikkien, joita yhtään kiinnostaa kylätutkimuksen metodologian kehitys Suomessa sekä kylän subjektiivisuus.

Seuraavaksi etapiksi osoittautuu Koli Silva Tedren opastuksella. Mikäpä siinä – ainakin turisti yleensä päätyy Kolille, jos matka vie Pohjois-Karjalaan. Kolin alueelta on valittu tutkittaviksi joukko yrittäjänaisia, enimmäkseen yksinyrittäjiä, kuten Tedre heitä luonnehtii. Luettelo toimialoista, joilla naiset toimivat, on pitkä ja kirjava ja, eikä joukosta tunnu oikein syntyvän yhtenäistä yrittäjyyden analyysyä. Kolilla kun ollaan, nousee melko jyrkkää rinnettä ja

niinpä minulle tutut elämäntapatutkimuksen alkusoitot jäävät taakse ja vaaran laelta aukeaa aivan uusi tutkimusmaisema. Se, mikä naisia näyttää yhdistävän on liikkumisen välttämättömyys, jonka Tedre muotoilee väliot-sikkoon, *Autoton akka ei paljon yritä*. Loppuosa artikkelista muotoutuu mobiliteettien sosiologiaksi. Samalla käy ilmi, että liikkuminen fyysisillä ja sähköisillä ”teillä” ovat vaihtoehtoja keskenään. Tämä on sinänsä kiinnostava käänne artikkelissa, mutta jatkossa kannattaisi kyllä perehtyä autoilun sosiologiaan tarkemmin, jos teema jää kiinnostamaan. Tämän aihepiirin tutkimusta on nykyisin melko paljon tarjolla niin Suomessa kuin kansainvälisestikin.

Ensimmäisen osan viimeisessä artikkelissa Jari Savikuja johdattelee lukijan hyvinvoinnin mittaamisen tuuliselle asemalle. Katsauksessa suhteutetaan uudempaa barometri-tyyppistä mittausta perinteisempiin elinolojen tutkimukseen. Vaikka mitarit saattavat vaihtua ja käsitykset siitä, mitä ja miten pitäisi mitata, toistuu yhteiskuntatutkijan huoli siitä, saako kansalaisten kokemuksellisuus hyvinvoinnin mittauksissa riittävän suuren painon. Sikäli myös Savikuja pitäytyy elämäntavan tutkimuksen perinteessä. Toinen toistuva keskustelukysymys on eriarvoisuuden tai eriarvoistumisen mittaaminen, jossa Savikuja tähdentää myös alueellisen erilaistumisen mittaamisen tärkeyttä. Hyvinvoinnin mittauksen teoriapohjan osalta mielenkiinnon kohteena on erityisesti resurssiperustainen mittaaminen. Sen perusajatuksena on luoda kuva, ei vain staattisesti elinoloista, vaan myös siitä, minkälaiset resurssit

yksilötasolla toteutuvat elämän laaja-alaiseen hallintaan ja hyvinvointiin. Tämän artikkelin myötä lukija nousee jo uuteen junaan sikäli, että alueellinen esimerkki tulee tällä kertaa Kemi-Torniosta. On vähän harmi, että lupaavasti alkanut kahden ensimmäisen artikkelin avaama Pohjois-Karjalan alueen tutkimuksen punainen lanka näin katkeaa.

Juhlakirjan toinen osa käsittelee kulttuuripolitiikkaa. Osuuden avaa Pirkkoliisan pitkäaikainen työtoveri, kulttuuripolitiikan professori Anita Kangas. Artikkelit käsittelee sosiokulttuurista animaatiota, joka on innostanut Pirkkoliisaa, ja myös minua. Olen näkevinäni tässä sosiaalipedagogisen ja toimintatutkimuksellisen ajattelun kulttuuripoliittisessa versiossa eräänlaista metodologisesti jalostuneempaa jatkoa niille yhteiskuntapoliittisen dialogin hahmotelmille, joita kehitteimme Pirkkoliisan kanssa jo 1970-luvun elämäntapatutkimuksen yhteydessä. Jakso sisältää myös Sari Karttusen asiantuntevan artikkelin kulttuuritilastoinnin piilevästä normatiivisuudesta. Karttunen osoittaa seikkaperäisesti ja tilastoinnin historiallisia jaksoja eritellen, että kulttuuritilastointi ei ole yhteiskuntapoliittisesti niin ”viatonta” kuin miltä se vaikka liikkuvan junan ikkunasta katsottuna näyttää.

Kulttuuripolitiikan osiossa Pirkkoliisan työtoverit keskustelevat myös yliopistosta ja siellä tuotetun tiedon luonteesta. Simo Häyrysen teemana on erityisesti yliopistojen alueellinen tehtävä ja siihen liittyvät ajankohtaiset kysymykset, kuten tulosoheutus, alueiden kehittämistarpeet ja yliopistojen alueellisen tehtävän onnistumi-

sen arvioinnin perusteet. Häyrynen tuo esiin lukuisan joukon vaatimuksia, jotka koskevat yliopiston alueellista tehtävää. Nämä tuntuvat prässäävän etenkin pienempiä, maakunnissa toimivia yliopistoja. Artikkelin onnelliseksi lopuksi saamme kuitenkin Pierre Bourdieun lujan sitaatin sosiologian autonomian välttämättömyydestä. Unohtuminen norsunluutorniin olkoon ainakin yhteiskuntapolitiikan tutkijalle kauhistus, mutta en ymmärrä miten (edes) yhteiskuntatieteilijät onnistuisivat tuottamaan yliopistoissa kovin merkittävää innovaatiopanosta yhteiskuntaan tai ”alueille” ilman kohtuullisen vakaata autonomia toimintatilaa. Raideverkostolle pitäisi siis raivata lisää tilaa eikä suosia yhdensuuntaista tuubiliikennettä.

Hyppäys tyylillisesti ja asiallisesti Häyrysen yhteiskuntapolitiisesta analyysistä Kari Ilmosen elämäkerralliseen fragmenttiin on pitkä. Ilmonen miettii kulttuurin tutkijan elämäntarkoituksia ja erityisesti mallittaisen relativismin arvoitusta pitkällä junamatkalla Kokkolasta Joensuuhun. Sikäli tuttua, että junalla kulkien Joensuu on kohtuullisen kaukana ja tarina kuvaa hyvin meidän toisaalla elävien suhdetta sikäläiseen kaupunkiin ja opinahjoon. Joensuuhun mennään kun siellä on meille tärkeitä ihmisiä ja ideoita, vaikka matka hie-man kestäisikin. Jo matkalla saattaa saada vähintään yhden uuden idean tai vaikkapa lukaista jonkun tuoreen tutkimusraportin.

Juhlakirjan kolmas osa on otsikoitu mojavasti ”Marginaaleja”. Marginaaleille on ominaista moninaisuus, mutta tässä esitellään vain kaksi eri tavoin koulutuspolitiikkaan liittyvää

marginaalia. Antero Puhakka kirjoittaa kiinnostavasti aiheesta *yliopistojen marginaaliset naiset*, joskin tänä päivänä voidaan kysyä kuinka marginaalisia naiset erityisesti Suomen yliopistoissa tosiasiaassa ovat, kun yliassistentteista jo puolet ja prosessoreistakin noin viidennes on naisia. Yksi yhteiskuntapoliittisen keskustelun kuuma peruna onkin – naisten määrän lisääntyttä myös korkeammissa viroissa – saavutetaanko jonkinlainen aritmeettinen tasa-arvo piankin, erityisesti kun aloittavien opiskelijoiden enemmistö on naisia. Asiaan paneutuneet tutkijat yleensä varoittavat monin perusteluin tällaisesta optimismista ja ainakin jonkinlainen lasikattohypoteesi saa tukea myös Puhakan artikkelissa. Yksi painava syy naisten eräänlaiseen marginaalissa pysymiseen on julkaisujen määrään ja laatuun nojaava rekrytointi yliopistollisiin virkoihin. Tähän näyttäisi liittyvän sekä naisten julkaisujen määrään että julkaisutapaan liittyviä kysymyksiä, naisten yliopistoroolin opetus- ja laityöpainotteisuutta, ja naisten työn arviointiin liittyviä pulmia, joskus suoranaista syrjintääkin. Olipa akateemisessa naismarginaalissa eläminen nykyisin ilo taikka haitta, varmaa on, että Pirkkoliisa itse on osoittanut aimo annoksen muun muassa Raija Julkusen (2004) tutkimuksessaan kuvaamaa hullua rakkautta tieteeseen päätyäkseen nykyiseen arvostettuun asemaansa.

Yliopistosta matka jatkuu aivan toisiin maisemiin. Minna Suutari kirjoittaa väitöskirjaansa nojaavassa artikkelissa nuorten marginaalista, Pirkkoliisaa siteeraten välitilasta, jossa jäädään palkkatyön ja koulu-

tuspaikkojen ulkopuolelle. Tässä on epäilemättä kysymys nyky-yhteiskunnan pysyvällisluontoisesta rakenteellisesta marginaalista, jossa syrjäytymisvaara on ilmeinen. Kun vielä tutkimustulokset osoittavat, että nämä marginaalissa olevat nuoret pyrkivät monesti elämään aivan tavallista elämää ja laatimaan olonsa mielekkääksi ilman erityistä alakulttuurista uhmaa, on tässä yhteiskuntapoliittisesti kyse muustakin kuin elinkeinoelämän ”nuorisohuolesta”. Nuorille marginaalissa olisi löydettävä oma toimiva visio, miten elää tässä yhteiskunnassa. Sosiaalipolitiikan ja koulutuspolitiikan pitkässä juoksussa ongelma ei näyttäisi ratkeavan koulutuspaikkoja lisäämällä, pikemminkin tarvittaisiin erityistä yhteiskuntapoliittista räätäliä sovittamaan yhteen yksilöiden ja yhteiskunnan tarpeiden mukaisia ratkaisuja näiden nuorten sivullisuuden vähentämiseksi.

Juhlakirjan pääteasemalta löytyy Yhteiskuntateoriaa, mikä sopiikin oikein hyvin ajatellen Pirkkoliisan tutkijanprofiilia. Teos päättyy kahden oppialan tunnetun professorin Risto Eräsaaren ja J.P. Roosin kirjoituksiin. Molemmat ovat olleet eri tavoin Pirkkoliisan tärkeitä yhteistyökumppaneita. Kumpikin heistä näyttää pysyneen tyylilleen uskollisina haasteen heittäjinä. Pirkkoliisa professorina tuskin olisi aivan nykyisen itsensä näköinen, ellei olisi vuosikymmenien kuluessa ollut monesti vastauksen ja perustelun velkaa näille herroille sekä teorian että metodologian kysymyksissä.

Marja Järvelä

Yleisteos hyvinvointiyhteiskunnan paikallistoimijoiden yhteistyöstä

Möttönen, Sakari & Niemelä, Jorma: Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. Jyväskylä: PS-kustannus. 2005, 219 s.

Institutionaalinen hyvinvointivaltio on heikentynyt. Tähän kehitykseen on oleellisesti liittynyt erilaisten welfare mix -mallien etsiminen, erityisesti paikallistasolla. Näin kansalaisyhteiskunta ja sen järjestäytynyt osa järjestöt ovat nousseet uuteen asemaan sosiaalipolitiikan kentällä. Samalla myös kolmannen sektorin tutkimusta tehdään yhä enemmän. Tutkimukset ovat kuitenkin olleet pääasiassa erilaisia projektien arviointeja ja selkeät yleisteokset ovat aihepiiristä puuttuneet. Jälkimmäiseen puutteeseen vastaa Sakari Möttösen ja Jorma Niemelän teos ”Kunta ja kolmas sektori”.

Möttösen ja Niemelän mukaan syvällistä keskustelua kuntien ja kolmannen sektorin välisestä yhteistyöstä ei ole käyty. Teos pyrkii vastaamaan tähän puutteeseen. Tarkoituksena on punnita, millaista yhteistyötä kuntien ja järjestöjen tulisi tehdä ”uudessa ja uljaassa” hyvinvointiyhteiskunnassa. Tekstissä pohditaan ovatko järjestöt objekteja vai subjekteja. Tällöin alakysymyksenä pohditaan esimerkiksi miten järjestöt suhtautuvat palvelujen tehostamislinjaan.

Jorma Niemelä on kirjoittanut luvut yksi ja kolme, joissa pääosassa on järjestöjen käsittely. Sakari Möttönen on vastannut kunta-asioita käsittelevien lukujen kaksi ja neljä sisällöstä. Luvut viisi, kuusi, seitsemän ja kah-